

Pravda dejín a rozprávanie dejín (Reflexia o Paulovi Ricoeurovi a iných)

Bohumila Ferenčuhová, Historický ústav SAV Bratislava, histfere@savba.sk

FERENČUHOVÁ, Bohumila. The truth of history and narrative history (Reflection of Paul Ricoeur and others). *Individual and Society*, 2004, Vol. 7, No. 3.

The aim of the paper is a reflection of topic "The truth of history and narrative history" by historiographer, french philosopher Paul Ricoeur. History belonged throughout his life to his favorite themes, from which sprang several publications. The problem of truth in history built Ricoeur at first in terms of epistemology, history and saw in it the true fulfillment of the task that is expected from historian. True historical knowledge lies according to Ricoeur in objectively verified subjective working hypothesis and fair mastery of historical craft.

Narrative history. Historiography. Paul Ricoeur.

Referát na teoretický seminár Škola Annales a francúzska nová história, Bratislava 1. 12. 2003.

Vážené kolegyně a kolegovia,

dovoľte mi, aby som Vám na úvod pripomenula, ako sa zrodila myšlienka usporiadať tento seminár a vyhla sa tak podozreniu, že sekcia všeobecných dejín SHS mieni slovenským historikom dávať francúzsku historiografiu za vzor. Ale niektorí z nás ju sledujú už veľa rokov a do určitej miery ju za svoj vzor pokladajú, o čom z času na čas úchytkom prehodia pár slov. Počas neformálnych rozhovorov o metodologických otázkach na pôde IV. oddelenia Historického ústavu SAV niektoré kolegyně a kolegovia vyslovili názor, že by bolo užitočné spoločne sa hlbšie oboznámiť s novými teóriami a prístupmi francúzskej historiografie a porozprávať sa o nich. Zhodou okolností riaditeľ Francúzskeho inštitútu v Bratislave v decembri minulého roka navrhol frankofónnym spoločenským vedcom na Slovensku, že inštitút pozve niektoré osobnosti francúzskej kultúry na prednášky pre verejnosť. Tak odznela v januári 2003 jedna z nich o Victorovi Hugovi ako revolucionárovi, autorom však nebol ani profesionálny historik ani historik literatúry, ale veľmi medializovaný francúzsky novinár, ktorý si do Bratislavy odskočil z Viedne. V novembri 2003 sa z iniciatívy prof. Marceliho a docenta Michaloviča konala konferencia o francúzskom filozofovi Barthesovi. Je teda predpoklad, že Francúzsky inštitút opäť nadviaže na svoje aktivity zo začiatku deväťdesiatych rokov, keď sme mali možnosť osobne sa zoznámiť so Jacquom Le Goffom, Marcom Ferrom, Krzysztofom Pomianom a ďalšími historikmi, ktorí patria k škole Annales alebo na ňu v rámci francúzskej novej historiografie priamo nadväzujú. Niektorí z pracovníkov Historického ústavu, ktorí sa zaoberajú dejinami 19. storočia vyjadrili záujem o dielo Pierra Noru, autora pojmu "lieu de mémoire" (pamätané miesta), existenciu ktorého si paradoxne pomerne neskoro uvedomili na medzinárodných vedeckých konferenciách v Nemecku. Pôvodne sme si v sekcii všeobecných dejín mysleli, že bude zlatým klincom programu tohto semináru, naplnenie zámeru sme však zatiaľ museli prenechať budúcnosti. Vzhľadom na tematiku konferencie v utorok poobede a v stredu, na ktorej sa budeme okrem činnosti politických strán venovať aj tematike osláv a komemorácií, jedna pasáž tohto príspevku sa bude týkať Ricoeurovej analýzy diela Pierra Noru, ktoré malo veľký ohlas najmä v osemdesiatych rokoch.

Jadrom dnešného príspevku bude priblížiť vám, ako francúzsky filozof a historiograf Paul Ricoeur reflektoval tému "Pravda dejín a rozprávanie dejín". Narodil sa v roku 1913 a okrem štúdia filozofie dejín po celý život sledoval a analyzoval historické diela najmä francúzskej, ale aj anglosaskej a nemeckej proveniencie. Jeho prenikavý pohľad nebol vždy historikom príjemný: v osemdesiatych rokoch medzi prvými konštatoval krízu francúzskej historiografie, ktorá cieľavedome nadväzovala na školu Annales. Ricoeurovým profesorom filozofie na univerzite bol Emmanuel Mounier, zakladateľ personalizmu, jedného z kresťanských variantov filozofie existencie, ktorý zapôsobil aj na niektorých slovenských študentov v Paríži, napríklad Emila Boleslava Lukáča. V tridsiatych rokoch Lukáč sledoval Mounierov filozofický časopis *Esprit* a podobným spôsobom odpovedal aj na politickú krízu vtedajšej Európy. Angažovaní filozofi a umelci chceli ísť cestou pravdy v dejinách a nezlyhať v tomto smere ani vo vlastnej činnosti ako aktéri dejín, osoby, ktoré dejiny utvárajú. Udalosti konca tridsiatych rokov, druhej svetovej vojny ich odhodlanie iste zrelativizovali; napriek tomu stojí za to upozorniť na niektoré myšlienkové väzby medzi Parížom a Bratislavou, ktoré boli po februári 1948 násilným spôsobom prerušené.

Paul Ricoeur vo svojom rozsiahlom diele tvorivo rozvíja filozofiu Martina Heideggera, Karla Jaspersa a Gabriela Marcela, fenomenológiu Edmunda Husserla, sám sa však v prvom rade pokladal za historika dejín filozofie. Téma "história a pravda" patrila po celý život k jeho najobľúbenejším, knihu s rovnomeným názvom (*Histoire et vérité*) vydal prvý raz v roku 1955, v druhom vydaní vyšla v roku 1964, v treťom 1967. Mne sa dostalo do rúk až jej štvrté vydanie z roku 2001 (405 s.). Z hľadiska rovnomennej témy je dôležité ďalšie Ricoeurovo dielo *Temps et récit* v troch zväzkoch prvý *L'intrigue et récit historique* - Zápletky a historické rozprávanie, prvý raz publikovaný v roku 1983 (397 s.), druhý *La Configuration dans le récit de fiction* - Konfigurácia vo fiktívnom rozprávaní (1984, 298 s.) a tretí *Le Temps raconté* - Rozprávaný čas (1985, 533 s.). Posledné rozsiahle dielo Paula Ricoeura, ktoré sa veľmi úzko viaže na tému dejiny a pravda s názvom *La mémoire, l'histoire et l'oubli* Pamäť, história, zabúdanie publikoval emeritný profesor viacerých francúzskych a tiež chicagskej univerzity v roku 2000, vo vreckovom vydaní má 690 drobno písaných strán. Dnes si budem všimnúť najmä prvé a posledné z týchto diel.

Začína sa autorovým vyznaním viery, ktoré korení v existenciálnom personalizme: "Verím v účinnosť reflexie, pretože verím vo veľkosť človeka a v dialektiku práce a slova; povedať a urobiť, znamenať a konať tak úzko spolu súvisia, že nie je možné postaviť proti sebe teóriu a prax. Slovo je mojim kráľovstvom a nehanbím sa za to; alebo skôr hanbím sa do tej miery do akej sa moje slovo podieľa na vine nespravodlivej spoločnosti, ktorá vykorisťuje prácu. Ako univerzitný profesor verím v účinnosť slov učiteľa, ako učiteľ dejín filozofie verím, že slovo, ktoré formuje filozofickú pamäť má potenciál objasniť politiku; ... ako poslucháč kresťanskej kázně verím, že slovo môže zmeniť "srdce", čiže ovplyvniť naše preferencie a postoje. Všetky moje eseje oslavujú slovo, ktoré uvažuje účinne a koná s rozmyslom".

Problém pravdy v dejinách postavil Ricoeur najprv z hľadiska epistemológie, poznávania histórie a videl v ňom pravdivé splnenie úlohy, ktorá sa čaká od historika. Napriek prevahe dnešného relativizmu a skepticizmu po celý život nezmenil názor na to, že od histórie, na rozdiel od napríklad románovej fikcie sa všeobecne očakáva objektívne poznanie. Objektívitu pritom chápal striktne v epistemologickom zmysle: objektívne je to, čo metodické myslenie vypracovalo, usporiadalo, pochopilo a vysvetlilo. To isté možno povedať z hľadiska pravdivého poznania aj o fyzike a biológii. Objektivita histórie nie je rovnaká ako v prírodných vedách, lebo existuje toľko úrovní objektivity, koľko je metodických postupov. História má podľa Ricoeura špecifickú objektivitu, ktorej súčasťou je aj kvalitná subjektivita, čiže profesionálny historik. Odvoláva sa pritom na jedného zo zakladateľov školy Análov Marca Blocha a jeho prácu *Apológia histórie alebo Remeslo historika*, ktorá vyšla v Paríži v roku 1949, hoci samotný časopis vychádzal od začiatku 20. rokov. Dá sa predpokladať, že toto prístupné zhrnutie zásad historickej práce do značnej miery prispelo k obľube histórie a prispelo k posilneniu prestíže histórie v rámci spoločenských vied vo Francúzsku. Až do polovice 80. rokov možno povedať, že práve história bola v tejto krajine v centre sociálnych vied a vied o človeku, historici najmä z *École pratique des hautes études* a z *École des hautes études en sciences sociales* iniciovali interdisciplinárne štúdiá a história sa dodnes teší na Slovensku nevidanej úcte napríklad zo strany literárnych historikov. V kapitolách venovaných historickej metóde, ku ktorým Bloch zaradil historické pozorovanie, kritiku a historickú analýzu a nazval históriu podobne ako Simiand "pozorovaním prostredníctvom zanechaných stôp". Ricoeur takú definíciu považoval za veľmi výstižnú, lebo nijaké pozorovanie nemôže zachytiť holý fakt. Rekonštruovať udalosť, sériu udalostí, nejakú situáciu alebo ustanovizeň si vyžaduje vypracovanie objektívneho postupu vlastného typu, ktorý však nemožno spochybniť. Dokument treba donútiť, aby prehovoril, historik si musí vypracovať určitú pracovnú hypotézu, na základe ktorej sa stopa stáva dokumentom, ktorý niečo znamená a povyšuje minulosť na historický fakt. Dokument nebol dokumentom, kým mu historik nepoložil otázku, čiže na základe svojho pozorovania historik vlastne vytvára historický fakt. Tento historický fakt sa v zásade nelíši od iných vedeckých faktov, rovnako postupuje aj fyzik. Objektivita je vlastne dielom metodickej aktivity a v histórii

si vyžaduje kritiku.

Súčasťou metódy je analýza umožňujúca vysvetlenie - explikáciu a porozumenie. Explikácia je nemožná bez vytvárania sérií javov (hospodárska séria, politická séria, kultúrna séria), historik pokračuje hľadaním vzťahov medzi javmi, ktoré predtým odlíšil a na základe toho sa bude usilovať pochopiť väčšie celky, organické spojivá, ktoré presahujú analytickú príčinnosť, čiže vysvetliť a pochopiť sú dve operácie. Pochopenie (nová syntéza) je pokračovaním vysvetlenia a zároveň je účelom analýzy/explikácie. Pochopenie (syntéza) nie je protikladom explikácie (analýzy), prinajlepšom je jej doplnkom alebo protihráčom. Nesie znaky analýzy, či analýz, ktoré ju umožnili. Totálny historický fakt, čiže "integrálna minulosť" je vlastne Idea (s veľkým I) a to je už Ricoeurova interpretácia Blocha, čiže v kantovskom zmysle "nikdy nedosiahnuteľná hranica", úsilie o stále väčšie a komplexnejšie poznanie. Ale nijaká vedúca koncepcia nemôže obsiahnuť celú históriu, aj epocha je produktom analýzy a "totálnou časťou", ktorú história ponúkne nášmu porozumeniu.. História je verná svojej etymológii - je to hľadanie, je to veda o človeku o (minulých, premenlivých a preto v množnom čísle) ľudských spoločnostiach. Presahuje historickú kritiku dokumentov v zmysle pozitivizmu nemeckého historika Rankeho. Marc Bloch rovnako ako filozof Paul Ricoeur zdôrazňujú, že na základe historických dokumentov nie je možné opísať minulosť aká bola v skutočnosti.

Paul Ricoeur osobu historika nepovažoval za prekážku objektívneho poznania histórie, veď fyzika takisto neexistuje bez fyzikov a ich omylov, váhania, zastavenia výskumu a tiež náhlych a nečakaných objavov. Napriek tomu považoval historickú objektivitu v porovnaní s inými vedami za nekompletnú. Zvláštnou črtou histórie ako vedy je podľa neho to, že historik si sám vyberá racionalitu histórie na základe posúdenia dôležitosti, ktoré zase ovplyvňuje výber dôležitých udalostí a faktorov a interpretačných schém.

Navyše historici trpia podľa Ricoeura zvláštnou formou vulgárnej kauzality a ako príčinu označujú často poslednú výraznú udalosť, či naopak nejakú stálu štruktúru ktorá sa vyvíja pomaly. Ako príklad uvádza známe Braudelovo Méditerranée v čase Filipa II. a už v roku 1952 sa mu zdalo, že autor mechanicky použil tri rôzne temporality (dlhé, stredné a krátke trvanie), pričom jeho kauzalita je naivná a osciluje medzi determinizmom a pravdepodobnosťou, Braudel v ňom odsúdil podľa Ricoeura históriu na použitie viacerých explikačných schém bez toho, že by ich premyslel a odlíšil od podmienok, ktoré neznamenajú predurčenosť, motivácie nie sú príčinnosť a príčinnosť poľom pôsobnosti.

Ďalšia črta, ktorá odlišuje históriu od exaktnej vedy spočívala podľa Ricoera v neujasnenosti pojmov. Na druhej strane ocenil schopnosť historika hypoteticky sa premiestniť do inej prítomnosti, na základe časovej imaginácie priblížiť čitateľovi historickú minulosť a zároveň v ňom vzbudiť vedomie vzdialenosti a časovej hĺbky.

Štvrtou odlišnou črtou je vôľa histórie pochopiť úplne ľudský život v minulosti, vrátane všetkých kauzálnych vzťahov, čo Ricoeur stotožnil s vôľou po hraničnom intelektuálnom priblížení. Historik pociťuje sympatiu k historickým osobnostiam, chce ich nielen vysvetliť, ale aj stretnúť a pokúša sa o ich pochopenie so svojimi skúsenosťami človeka inej doby. Často začne zdieľať jeho hodnoty, prestáva písať históriu, ale môže sklznúť k apológii alebo až hagiografii. Subjektivita historika je súčasťou historickej objektivity: výber dôležitého, vypracovanie komplexu kauzálnych schém, transfer do inej minulosti, ktorú si historik predstavil, sympatia k iným ľuďom a iným hodnotám a schopnosť stretnúť človeka minulosti patrí k špecifikám historickej vedy.

Ricoeur si navyše uvedomil, že Blochova história sa definitívne vzdialila od filozofie dejín. Takí rozdielni filozofi ako bol Comte, Hegel, Brunschwig a Eric Weil boli rovnako presvedčení, že jasno o sebe samom sa dá postihnúť za pomoci dejín vedomia. Potrebujem dejiny, aby som vyšiel zo svojej subjektivity a pocítil, že som ľudská bytosť. Filozofom sa zdá, že dejiny filozofie sú spojivom medzi historicitou rozumu a zmyslom dejín. Na rozdiel od nich profesionálny historik, ktorý rozvíja odkaz školy Annales odmieta stotožniť dejiny a dejiny filozofie s dejinami vedomia. Podľa neho otázka zmyslu dejín nepatrí k čisto historickým otázkam. Celkom oprávnené nehľadá v histórii racionálny zmysel, ale chce ju obohatiť o poznanie zložitosti a bohatosti geografických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych spojitostí. Ricoeur filozof však pripomína historikom, že ich základným východiskom sú dejiny ľudí a je potrebné rozvíjať rovnako udalostnú aj štrukturálnu históriu. Vystríhal pred prevahou štrukturálnej (ako sa skutočne medzi historikmi zoskupenými okolo časopisu Annales stalo najmä v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch) pretože to chápal ako pokušenie podľahnúť falošnej objektivite, v ktorej by v dejinách zostali len štruktúry, sily a inštitúcie a zmizli by z nej ľudia a ľudské hodnoty. Videl v tom objektivizmus, ktorý vynecháva človeka.

V roku 1984 Pierre Nora napísal svoj prvú štúdiu nazvanú medzi Pamäťou a históriou, ktorá uviedla obrovský súbor štúdií a zaviedla pojem "lieux de mémoire" - čiže "pamätných miest" alebo po slovensky zrozumiteľnejšie "miest pamäti". Nora v ňom doslova vyzval na návrat udalosti do historických prác. Spolu s početnými ďalšími autormi až do roku 1992 publikoval ďalších päť zväzkov objemných súborov vedeckých článkov s ústrednou témou pamätných miest, ktorých dikcia sa však postupne menila. Pojem zaviedol v čase, keď konštatoval koniec jednoty histórie a pamäti (minulosť už nebola súčasnosťou prítomnosti, ale sprostredkovali ju stopy, stratu historickej pamäti, ktorú spájal najmä so zánikom odvolania sa na národ a národný štát a vznik nového javu, keď sa história zmocnila pamäti. Charakterizoval ho na základe troch nových črt - je to pamäť archívov, nazvaná aj "papierovou" a vychádza z obsesie archívmi, je víťazstvom písomného nad pamäťovým, poverčivosti a úcty k stopám. Odvrátenou stránkou tejto sakralizácie písomných stôp je strata pamäti. Všetci musia povinne archivovať. Archivujte, archivujte, veď z toho niečo ostane! Dôrazne a výsmešne upozorňoval Pierre Nora. Archív to už nie je náhodne zachovaný relikvár ako v minulosti, je to riadená a donucovacia činnosť prichádzajúca zvonku a znamená vlastne "terorizmus historizovanej pamäte", donucovací prostriedok. Je zaujímavé, že Nora pôvodne vychvaloval "kultúrne dedičstvo" a neskôr musel konštatovať, že pamätné miesta sú prejavom pamäte, ktorej sa zmocnila história, a nie odporom voči histórii. Z úzkeho chápania pamätného miesta a historickej pamiatky pojem rozšíril na teoretickú koncepciu, z ktorej nemalo uniknúť skoro nič. Pamätné miesta už neboli len topografické lokality, ale vonkajšie znaky, o ktoré sa môžu opierať spoločenské postupy jednotlivcov v každodennom živote: napríklad republikánsky kalendár, zástava, národné znaky, ktoré sa ponúkajú všetkým. Čiže symbolické predmety pamäte - vo Francúzsku trikolóra, ale aj Archívy, Knížnice, slovníky, múzea a rovnako aj spomienkové slávnosti pri určitých jubileách, štátne sviatky, víťazný oblúk, Panthéon, encyklopedický slovník Larousse alebo múr komunardov. Tieto symbolické pamätné predmety Nora ponúka ako základné nástroje práce historika. V tomto zmysle sú pamätné miesta, ako o nich hovorí Ricoeur nadpismi, o ktorých je možné v širšom slova zmysle uvažovať v súvislosti s písmom a priestorom. (Sú akýmisi nápismi v priestore). Spája sa pôvodne s územnými jednotkami, neskôr širšie s národnou identitou, ktorá spája túto tému so spomienkovými slávnosťami. Na týchto miestach kryštalizuje a upevňuje sa pamäť, ale zároveň sa aj narušuje, takže "pamätné miesta sú vlastne ostatky pamäte" Toto dvojsmyselné konštatovanie otvára cestu na neskorší nový posun pojmu "pamätné miesta", ktoré nie sú históriou, okrem histórie je v nich obsiahnuté niečo aj zo symbolického života.

Z perspektívy uchvátenej histórie pamätné miesta zhromažďujú všetky tri zmysly slova - materiálny, symbolický a funkčný. Prvý ukotvuje pamäť v realite, druhý je dielom imaginácie - predstavivosti, zabezpečuje kryštalizáciu pamäte a jej odovzdávanie, tretí je rituálneho charakteru a prejavuje sa na spomienkových slávnostiach vo forme spektaklu, na odpočinkových miestach a pamätníkov plniacich funkciu svätyne, k tým má však história zdržanlivý postoj. Pri tejto príležitosti Nora pripomína pojem generácie, pre ktorú pamätné miesta naplňajú všetky tri uvedené zmysly. (Nie každej generácii je umožnené zohrať úlohu zakladateľskej generácie. Na Slovensku napríklad by sme mohli za takú pokladať štúrovskú generáciu a jej romantické revolučné gesto, v neskoršom období povstaleckú generáciu - myslím generáciu SNP, hoci sa dá hovoriť, že sa za jej predstaviteľov pasovali často uchvatitelia tradície, ktorí ju pretransformovali na falošnú povstaleckú tradíciu, alebo "stratenú generáciu 1968" a jej rozkol na disidentov a konformistov, zatiaľ ťažko hovoriť o zakladateľskej úlohe generácie "zamatovej revolúcie", skôr o ďalšej rozštiepenej generácii, ktorá ešte nezačala zvažovať vernosť pôvodným hodnotám, či usilovať o návrat k nim.)

V súvislosti s generáciami sa Nora rozcítil (asi podobne ako my pred chvíľou) a hovoril o špirále kolektívneho a individuálneho, prozaického a posvätného, nehybného a pohyblivého. Spájal ju aj s pojmom "kultúrne dedičstvo", v tom čase ešte s kladnou konotáciou a nevidel tendenciu jej stotožnenia s topografickým miestom a kultom pamäte zneužívanej na spomienkových slávnostiach.

V ďalších prácach Nora vypracoval pojem "národnej pamäte", ktorá obsahuje zakladateľskú pamäť spojenú so štátom, ktorú pohltil obraz vlastnej reprezentácie, pamäť národnú - o ktorej podal svedectvo historik romantickej dikcie Michelet (ten národ chápal ako bratské spoločenstvo rovných a slobodných občanov zjednotených duchom revolúcie. Pokiaľ ide o 20. storočie Nora asi prvý raz sa vo francúzskej historiografii nestotožnil národné a štátne, a formuloval národnú pamäť ako spoločného menovateľa, ktorá transcenduje pamätné miesta a je ich dušou. Ďalej pozná individuálnu pamäť občana a tiež pamäť kultúrneho dedičstva. Ricoeur tento posledný moment pokladá za rozhodujúci vnútorný obrat vo význame pojmu "pamätné miesta", pretože jeho definícia začína byť jasná, presná a zužuje sa: nemožno sa uspokojiť s tým, že pojem pamäti ako kultúrneho dedičstva sa v poslednom čase rozšíril o problematiku všetkých materiálnych svedkov minulosti; ide o omnoho hlbšiu zmenu na spoločné bohatstvo a kolektívne dedičstvo spoločných cieľov a samej spoločnej pamäte." Ešte jasnejšie to Nora formuloval v III. zväzku knihy Lieux de mémoire. Odvtedy sa pocit patriť k národu na spôsob obnovenia citlivosti na národnú

jedinečnosť premenil na hľadanie spôsobov a možných prekážok, aby sa národ mohol identifikovať so štátom. "Nadišiel čas, aby sa pamäť ako kultúrne dedičstvo mohlo stretnúť s Francúzskom ako národ bez nacionalizmu." To bol citát, ktorý mi nevojak pripomenul článok, ktorý som ako neskromne pripomínam publikovala v októbri 1998 v Osi pod názvom Zmieri sa Slovensko so svojim nacionalizmom? Problematika nebola vzdialená od otázok, ktoré riešili krátko predtým niektorí francúzski historici a nie je nám vzdialená ani dnes: identifikácia Slovákov s prvou československou republikou, jej možnosti a prekážky stále stojí za pozornosť, zo súčasného hľadiska si treba predstaviť, ako zladíť slovenskú národnú identitu, jej pamäť ako kultúrne dedičstvo s rozdielnymi kultúrnymi identitami menšín a štátnou nenacionalistickou identitou Slovenskej republiky.

Ako posledný paradox vo svojej analýze Norovho pojmu lieux de mémoire uviedol Paul Ricoeur, že jeho autor ho uviedol do praxe s úmyslom manifestovať proti spomienkovej oslavnej histórii jubileí, ale pažravosť spomienkových osláv celkom pohltila pokus o zvládnutie tohto javu. V poslednej knihe pokladá vývoj pojmu pamätných miest v podstate za uzavretú záležitosť. Teraz hovorím za seba - pôvodne sociologický pojem identita a identifikácia sa ukazuje ako užitočnejší pri skúmaní nacionalizmu - konštruovania národa, národnosti či kultúry a ich stotožnenia alebo nestotožnenia so štátom, v ktorom žijú.

Posledný problém, ktorý som si vybrala z rozsiahleho Ricoeurovho diela, sa týka histórie a epistemológie a autor v ňom na pozadí francúzskej historiografie 20. storočia rieši akým spôsobom sa usilovala počínajúc Marcom Blochom a Henrym Roussom, aby som náhodne menovala jedného z našich súčasníkov končiac uspokojiť úsilie o adekvátne a hodnoverné zobrazenie minulej skutočnosti. Po celé obdobie nikto z nich nehovorí, že je možné napísať ako to v skutočnosti bolo, dištancujú sa od pozitivizmu typu Rankeho zdôrazňujúc, že minulosť nemožno vzkriesiť, možno ju rekonštruovať, reprezentovať a vlastnou explikáciou a pochopením priblížiť súčasnému čitateľovi.

Tento postoj vyplýva už z fenomenológie času, ktorý Ricoeur formuluje podľa Augustínových Vyznaní a s dôrazom na prítomnosť: existujú tri prítomnosti minulé prítomnosť, čiže pamäť, prítomnosť budúcnosti, čiže očakávanie a prítomnosť prítomnosti, čiže intuícia alebo pozornosť. (Heideggerovo sústredenie na budúcnosť smeruje k jedinej istote a to je smrť, porovnáva ho Ricoeur s Augustínom). Historik si vlastným výskumom na základe stôp sprítomňuje minulosť. Na rozdiel od krátkodobého skepticizmu voči archívom u Noru a celej školy Annales v druhej polovici 80. a 90. rokov, Ricoeur vidí v archívnom výskume základ práce historika, i keď nepopiera, že každá stopa sa môže stať historickým dokumentom. Zároveň zdôrazňuje písomné stopy ako archivovanú pamäť, historickú kritiku ako základ práce profesionálneho historika, ktorá je vo všetkých fázach "historiografickej operácie" spojená s explikáciou, čiže izolovaním javu a pochopením, čiže jeho zaradením do širších súvislostí, ktoré môžu byť alebo priestorové alebo časové, alebo typovo podobné, či logické: ide tu o motivácie, účinky a náhody. Ricoeur reflektuje tak Braudelove temporality, ako aj Labroussovú triádu štruktúra, konjunktúra a udalosť, prvá z nich zodpovedá dlhému času (storočie, či storočia), druhá desaťročiam - ide o súhrn okolností na úrovni desaťročí, udalosti sa spájajú zväčša so zlomovými udalosťami, politickými udalosťami a odohrávajú sa v rýchlom časovom slede. Ricoeur však nie je priateľom štrukturalizmu a upozorňuje na potrebu historickej interpretácie aj heterogénnych prvkov z rôznych štruktúrnych úrovní, a zdôrazňuje, že nie je totožná s explikáciou a porozumením (čiže analýzou a syntézou), ale musí ich sprevádzať na každej úrovni historiografickej operácie.

Proti štrukturalizmu druhej generácie školy Annales, vyzdvihuje historiograficko-metodický koncept súboru "échelles", "mierok" (v zmysle kartografických mierok) ktorý v súlade s knihou Jacqua Revela z roku 1999 člení poznávanie dejín na rôznych úrovniach od makrohistórie k mikrohistórii a spochybňuje pojmy histórie každodennosti, ktoré sme zaradili aj do nášho programu. Koncept umožňuje napríklad skúmať mocensko-politické vzťahy aj na úrovni mikrohistórie, napríklad na základe zachovania súdneho spisu z procesu s dedinským mlynárom v práci Carla Ginzburga.

Rovnocennou historiografickou operáciou je napísanie historickej práce a jej predloženie čitateľovi. Pri jej analýze sa Ricoeur zaoberá rozdielmi medzi naráciou, deskripciou a historickým vyrozprávaním udalosti. Nesúhlasí s názormi tých historikov, ktorí považujú lineárne vyrozprávanie výsledkov výskumu na základe vlastnej interpretácie za poznávací prínos. Takému naratívu chýbajú dokumentačné dôkazy a hĺbka explikácie a porozumenia, ktorá urobí celé dielo pre čitateľa zrozumiteľným.

Ricoeur podľa môjho názoru je priateľom histórie ako čistého žánru, poukazuje napríklad na to, že pre históriu bola nešťastím metodológia, ktorá sa inšpirovala lingvistickou semiotikou, keďže v teórii znaku vynechala zo vzťahu signifiant signifié (označujúci označovaný) referenta, ktorým bol pre historiografiu historický dokument. Sporné bolo podľa neho aj nadšenie historikov z prác Leviho Straussa. Čo bolo

prínosom pre etnológiu, stalo sa pre historiografiu mechanicky prijímanou, bližšie neanalyzovanou štruktúrou.

Posledný veľký zmätok vo francúzskej historiografii spôsobila kniha amerického historika

Geoffroy Lloyd. *Demystifying mentalities* (1996), ktorá spôsobila obavu francúzskych historikov pracovať s pojmom mentalita a viedla ich k tomu, že hlbšie vypracovali koncept reprezentácie.

Pravda historického poznania spočíva podľa Ricoeura v prvom rade v objektívnom overení subjektívnej pracovnej hypotézy a poctivom zvládnutí historického remesla. Druhým rozmerom jeho myslenia je účasť na prítomnom historickom dianí, v zmysle konania a rešpektovania ľudských hodnôt. Táto problematika je pravdaže spracovaná omnoho hlbšie a menej jednoznačne, ako som to namiesto záveru práve povedala.